

ligen inte skulle tåla mer belastning eftersom den var angripen av röta.

Det nya utvidgade skolhuset var färdigt att tagas i bruk 1853. Då var det rödmålat utvändigt, dörrarna oljefärgstrukna, skolsalen rappad invändigt och bänkar var ditsatta kring väggarna. Byggnaden användes, efter ett flertal reparationer under åren, ända fram till år 1900 då den revs och ersattes med det då nyuppförda folkskolehuset, det som numer används till församlingshem.

Redan 1892 hade man utsett en kommitté som skulle göra upp planer för det nya skolhuset, men först fem år senare var planerna så konkreta att man kunde bestämma platsen för bygget. Marken som huset nu står på avstyckades från klockarebo-stället, och byggnaden uppfördes i restimmer under åren 1898-1900.

Småskolan

Det har funnits småskola i Knivsta ända sedan 1837, då en Elisabeth Hysing som var hustru till skomakare Erik Öberg, började undervisa de yngre barnen. "Madam Öberg" bodde på Nybygget under Knivsta gård. Denna småskola var helt frivillig, och hennes enda ersättning från församlingen var 3 1/2 tunna spannmål per år. För övrigt fick hon en liten ersättning direkt från barnens föräldrar. För hennes nit vid undervisningen fick hon 1860 en tunna spannmål extra av församlingen. När hon sedan slutade med att hålla småskola 1866, efter 29 års undervisning, så skrev sockenmännen till Patriotiska Sällskapet i Stockholm och föreslog att de skulle betala ut ett årligt understöd som en slags pension till henne.

1864 öppnades en roteskola vid Ledinge. Lärare var skomakaren J.E. Lundström som också en kortare tid på året, under några vintermånader, skulle hålla undervisning vid Wrå. Roteskolan vid Ledinge gård upphörde 1881 då det nya småskolehuset vid kyrkan stod färdigt och undervisningen överflyttades dit.

Småskolans lokaler

Två år efter starten 1864 var lokalen för trång för de 40 barnen i roteskolan i Le-

dinge. Trots flera påstötningar från folkskoleinspektören fick man nöja sig med de små och undermåliga lokalerna ända till 1881, då skolan lades ned. Det var inte församlingen som bekostade dessa skollokaler, utan ägaren till Ledinge, baron Gustaf von Paykull, fick upplåta dem hyresfritt och även hålla med bränsle.

Man får förmoda att sockenmännen var tämligen tillfreds med de låga kostnaderna för skollokalen i Ledinge, eftersom de kommittéer som hade utsetts i början av 1870-talet för att göra upp planer för en större småskola för hela socknen, arbetade utomordentligt långsamt. Man förhållade, folk gjorde överklaganden och skolrådet höll långa diskussioner bland annat om huruvida skolsalen skulle vara fem eller sex alnar hög. 1875 gick det så långt att pastorn fick påminna om att beslutet att bygga en småskola aldrig blivit återtaget utan endast uppskjutet. Först 1881 hade man kommit så långt att en ny småskola kunde tagas i bruk. Denna var belägen intill fattigstugan och sockenmagasinet nära kyrkan. Tre år tidigare hade situationen blivit så akut att man fick lov att öppna en provisorisk småskola i ett litet hus vid kyrkan, där folkskollärare Österbergs hustru fick rycka in och undervisa.

Slöjdundervisning

Från mitten av 1870-talet fick både flickor och pojkar undervisning i slöjd. Flickorna fick lära sig handaslöjd av Madam Julén i Glömtomt, men den undervisningen upphörde 1888 eftersom det blev för få deltagare.

Ledinge nya skola, byggd 1912.

I Ledinge öppnade baron Paykull 1878 en slöjdskola för pojkar där man lärde ut olika sorters slöjd, däribland korgmakeri. Församlingen understödde till en början undervisningen, men stödet drogs in och skolan lades tydligen ned under 1880-talet.

Trädgårdsskötsel

Ett "halfspannland" avstods från klockarebostället i mitten av 1860-talet för undervisning i trädgårdsskötsel och trädplantering.

Söndagsskolan

Småskollärarinnan Forssén ville börja med en söndagsskola 1881 men kyrkoherde Afzelius var emot detta. Han var rädd att föräldrarna till sist bara skulle skicka barnen till söndagsskolan och inte bry sig om den riktiga skolan. Kyrkoherden framhöll också

"vådan af att uttrötta barnen med religionsundervisning; emedan detta stora, viktiga ämne och erfarenheten lemnat ett bevis på, att barn hos hvilka man sålunda söker att utan någon hvila inpräglade de Christeliga sanningarne, just derigenom fått afsmak för dem och som fullvuxna kasta sig in på fritänkariets och lättsinnets väg".

Eftersom småskollärarinnan inte fick använda sig av skolsalen, upplät hon sina boningsrum åt söndagsskolan i stället. Men efter ett nytt beslut i kyrkorådet fick hon sedan tillåtelse att använda sig av skolsalen.

Folkskollärarna

När skolan i Knivsta tillkom 1818 hette klockaren Lindroth och han utsågs också till lärare. Denne Lindroth stannade på sin befattning ända till sin död våren 1840. Det dröjde i närmare 11 1/2 år innan man valt en ny ordinarie skollärare/klockare. Tjänsten uppehölls under tiden av en vikarie som hette A.G. Wallius. Han hade mycket goda betyg men eftersom han var underårig fick man skriva en nådeansökan till kungen innan han fick tillträda tjänsten.

Den ordinarie skolläraren som blivit utsedd hette P.O. Lundin och tillträdde sin tjänst i Knivsta 1842. Så småningom visade det sig emellertid att han hade allvarliga spritproblem. I protokollen för skolstyrelsen och kyrkorådet har man antecknat för den 26 oktober 1846 att det kommit till deras kännedom att

"det bedröfliga förhållandet, att skolläraren, klockaren och orgelnisten inom Församlingen P.O. Lundin, vid flera tillfällen befunnits af starka drycker oredig, någon gång alldeles öfverlastad, det förra till och med under tjänstgöring i skolan".

Lundin fick en allvarlig förmaning av skolstyrelsen, man läste upp

"§ 11 Mom. 1 utur Kongl. Majts nådiga Stadgar om Folkundervisningen i riket samt § 2 Cap. 6 utur Ordning och Instruktion för Kyrkobetjente i Upsala Erkestift. Lundin afträdde".

De följande åren fick Lundin flera varningar av kyrkoherden, komministern och två gånger inför kyrkorådet. 1849 suspenderade man honom i ett halvt års tid eftersom Lundin och hans hustru "hade ett våldsamt och ovärdigt uppträde till vilket skolbarnen, under förskräckelse varit vittnen". Tillika ansåg man honom så vårdslös med sina göromål "att till och med bön icke blifvit gjord". Lundin bättrade sig inte trots suspenderingen och ett års tjänstledighet, utan fortsatte med sin dryckenskap. I november 1851 var man slutligen tvungen att avskeda honom.

Ett känsligt kapitel utgjorde formuleringen av den annons, där man sökte efterträdare till den avskedade. Denne skulle "ingenting annat vederfaras än hvad som skulle skett, om Lundin blifvit lekamligen, i stället för blott i tjänstehänseende, död".

Men härmed slutar inte Lundins tragiska öde, utan han blev vad man i dag skulle kalla socialfall, ur stånd att försörja sig själv, sin hustru och sina barn. Han skickade en skrivelse till sockenstämman där han anhöll om ett årligt underhåll för sin familj, ett stycke potatisland och foder till en ko. Stämman gick inte med på hans begäran, men man fick ju lov att tänka på hustrun och barnen och därför startade man en insamling som skulle täcka hyran för deras bostad något år framåt.

Skolmästartjänsten fick nu åter besättas av en vikarie. Denne hette P. Cederberg och tjänstgjorde till 1853 då man höll ett nytt val av skollärare och klockare. Skolläraren i Alunda, Johan Rydberg, fick de flesta rösterna. Men valet fick göras om då Cederberg som också ställt upp som kandidat kunde påvisa något fel i justeringen av vallängderna. Cederberg som antagligen trodde att han skulle förbättra sina röstsiffror i det nya valet räknade alldeles fel, eftersom det visade sig att Rydberg vann överlägset.

Johan Rydberg stannade som folkskollärare i Knivsta till 1867 då han efterträddes av Gustaf Lagergren. Efter tio år avgick han och Patrik Alfred Österberg tillträdde och kom sedan att verka som lärare i Knivsta i 24 år. Österberg fick, liksom Lundin på sin tid, vid ett par tillfällen varningar för dryckenskap. Men han skärpte sig tydligen eftersom han skötte sin skollärartjänst ända till pensioneringen 1901, då G.A. Ekquist tog över.

Småskollärarna

Den förut nämnda småskolläraren Lundström som tidigare varit skomakare, innehade sin tjänst ända tills skolan i Ledinge lades ned 1881. Han hade då varit skollärare i 17 år och fick därefter en liten pension av församlingen.

Anna Maria Forssén övertog lärartjänsten den sista terminen i Ledinge och hon blev sedan den första lärarinnan i den nyuppförda småskolan vid kyrkan. Folkskolläraren Österbergs hustru var egentligen påtänkt som småskollärarinna i Knivsta, men hon avsåg sig den befattningen sedan hon hade mött motstånd från kyrkostämman och skolråd. De ansåg av någon anledning att ett "ogift fruntimmer" passade bättre som lärarinna.

Men Anna Maria Forssén fick också en del sockenmän emot sig när hon öppnade söndagsskolan. När det några år senare uppdagades att hon var adventist, så var detta tydligen för mycket för kyrkorådet. Man väntade en månad med hennes uppsägning så att hon skulle få en chans att "bättra" sig från sina "adventistiska böjelser". Men när inte detta hjälpte fick hon helt enkelt sparken.

Tjänsten innehades sedan åren 1884-1900 av: Johanna Maria Seman, Anna Andersson, Emy Sundvall, Alfrida Julia Konstantia Saxenberg och Anna Klara Brunner.

Den endast 17-årige sonen till folkskollärare Österberg fick vid ett tillfälle rycka in som vikarie när en lärarinna fick lov att avgå på grund av sjukdom.

Skollärarynas löner

På sockenstämman i maj 1817 då man bestämde att en skola skulle inrättas, frågade man sig naturligtvis först vad det skulle kosta den fattiga socknen, och hur mycket man skulle bidra med från sockenmagasinet till lärarens lön. Till en början skulle han endast kunna få fyra tunnor korn per år (en tunna = 165 liter) och 1 Riksdaler Banco för varje bok han läst med barnen. Ett särskilt arvode borde också erläggas av de som dessutom "ästunda lära sig räkna och skriva".

Året därpå hade kyrkoherdens vistelse i Stockholm under en riksdag fört honom samman med "Herr Grefven och Generalen, Commendeuren Albr. Lantinghausen", ägare till Oleda gård. Pastorn berättade om församlingens knappa tillgångar och deras önskan att kunna ge läraren i den nyöppnade sockenskolan en lön som svarade mot hans "trägna mödor". Kyrkoherden hade tydligen stött på rätt person, för greve Lantinghausen utmärktes av "nit för allt som kan befrämja den Eviges ära och mensklighetens förädling" och beslöt sig för att donera medel till en fond för skolundervisningen i Knivsta. Fonden uppgick till 166 Rd 32 skilling Banco, och räntan på dessa pengar skulle årligen tillfalla skolläraren för det arbete han lade ned på att lära fattiga barn att läsa. Om det blev förmånligare kunde fonden förvandlas till spannmål så att sockenmagasinet varje år kunde ge läraren lika mycket spannmål som räntan på fonden uppgick till.

Lantinghausens fond användes i många år till att förstärka skollärarens magra lön. 1853 var utdelningen 9 Rd 8 sk vilket ansågs motsvara en tunna spannmål. Från och med 1880-talet, kanske ännu tidigare, gjordes endast sporadiska utdelningar av räntan från fonden, och på senare år läggs räntan endast till kapitalet.

Behållningen från Lantinghausens fond är i dag 1.996 kr, och den förvaltas av Ekonomikontoret i Uppsala.

Det dröjde ända till 1832 innan församlingen kunde öka på lönen till skolläraren, då med en kappe råg årligen från varje mantal "för sin maktpåliggande befattning i egenskap av skolmästare".

Folkskolestadgan 1842 påbjöd att lärarlönen skulle vara fyra tunnor råg och fyra tunnor korn, samt en tunna spannmål till kofoder och i kontantlön 26 Rd 32 sk. Lärarlönen förbättrades sedan stadigt under åren och på 1850-talet kunde man också söka bidrag från staten för att täcka en del av lönekostnaderna. Folkskollärare hade också rätt till fritt husrum, vedbrand och kofoder. Trots detta var inte läraryrket någon särskilt välbetald syssla, speciellt inte för småskolläraren som till en början hade det riktigt knapert. Småskollärare Lundström fick 1864 endast 21 kubikfot råg (ca 550 liter) och 30 Rd Riksmünt kontant. Han klagade inför sockenmännen och sade sig vilja avgå om inte lönen höjdes, eftersom den inte räckte till för kläder och livsuppehälle. Man ansåg Lundströms verksamhet så viktig att man beslöt sig för att han skulle få en liten löneförhöjning.

1871 då folkskolläraren fick 400 Riksdaler samt husrum, ved och kofoder, fick småskolläraren 150 Riksdaler samt husrum och ved.

Skolavgifter

Utgifterna för skolan var betungande för församlingen. Kostnaderna täcktes delvis av sockenmagasinet medel och dessutom fick man ta ut terminsavgifter från de barn som var i åldern 8-13 år "och som sålunda borde gå i skolan". 1861 var avgifterna per år och barn 25 öre, men var föräldrarna utfattiga fick pengarna till skolavgiften tagas från fattigkassan. Sammanlagt fick man in 30 Rd Riksmünt och av det kan man räkna ut att det vid den tiden fanns cirka 120 barn i skolåldern i Knivsta.

Per Thunström